

**СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА КАТЕГОРІЇ ПРОСТОРУ
В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

Статтю присвячено проблематиці сучасної когнітивної лінгвістики, одним із провідних напрямків якої є дослідження концептуалізацій, тобто суб'єктивних уявлень, притаманних носіям різних природних мов, у базових досвідних доменах простору, часу, руху та ін. Об'єктом уваги в цій роботі є особливості концептуалізацій в домені простору, що, за висновками численних попередніх розвідок, співвідносяться зі структурними особливостями природних мов. Предметом нашого дослідження є специфіка концептуалізації категорії простору носіями англійської та української мов. Таким чином, метою нашої розвідки є порівняльний аналіз семантичної структури англ. *space* та укр. *простір*. Для досягнення цієї мети було поставлене завдання – спочатку проаналізувати словникові дефініції англ. *space* та укр. *простір*, наведені в Оксфордському словнику англійської мови та Великому тлумачному словнику української мови відповідно. На основі мовного матеріалу Британського національного корпусу та Національного корпусу української мови шляхом застосування методики лексичних концептів та когнітивних моделей (ЛККМ) потім було виокремлено лексичні концепти, що утворюють семантичні структури цих термінів. Порівняльний аналіз виявлених лексичних концептів дозволив виявити більше спільних, ніж відмінних рис у семантиці англ. *space* та укр. *простір*. До спільних рис належать лексичні концепти **ОБ'ЄМ**, **ПРОТЯЖНІСТЬ**, **ОБМЕЖЕНІСТЬ** та **БЕЗМЕЖНІСТЬ**. Відмінність було виявлено у семантичній структурі укр. *простір*, а саме – концепт **ПЛОЩИНА**, що не є притаманним англ. *space*. На основі отриманих даних було зроблено висновок про загальну подібність у концептуалізаціях, асоційованих з англ. *space* та укр. *простір*, та відповідних уявленнях про *простір* як абстрактну категорію. Окреслено перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Ключові слова: *семантична структура, когнітивний домен, простір, лексичні концепти, когнітивні моделі*

Серед проблем сучасного мовознавства можна виділити дослідження взаємодії мови та мислення, а також ступеня їхнього впливу одне на одного у процесі формування світогляду кожної окремої мовної спільноти. Гіпотеза лінгвістичної відносності, сформульована послідовником американського лінгвіста Е. Сепіра Б. Л. Уорфом у 30–40-х рр. минулого століття, породила чимало дискусій серед мовознавців, які тривають і нині, так само, як і численні спроби підтвердити чи спростувати її. Справедливим є припущення, що причиною цих дискусій є неоднозначність формулювання самої гіпотези, згідно з якою, структура мови детермінує, або ж впливає на мислення її носіїв та сприйняття ними навколишньої дійсності. Навіть такі базові когнітивні домени, як час, простір, рух, причина тощо, які донедавна вважалися універсальними, і є вихідними для формування та розуміння більш складних за структурою доменів [2, с. 4], носіями різних мов сприймаються по-різному. Метою нашої статті є порівняльний концептуальний аналіз семантичних структур англ. *space* та укр. *простір*, матеріалом для якого послуговували тексти Британського національного корпусу (БНК) [5] та Корпусу української мови (КУМ) [3].

Оксфордський словник, найбільш відомий нині академічний словник англійської мови, представлений у вигляді електронного ресурсу en.oxforddictionaries.com подає таке тлумачення англ. *space*: «вільна територія, що має протяжність; тривимірна протяжність, всередині якої все існує та переміщується; проміжок у часі (припускається, що він є коротким з огляду на події, які відбулися, або те, чого вдалося досягти протягом даного

проміжку); обсяг тексту чи документу, необхідний для розміщення інформації; відсутність обмежень у діях, думках та особистісному розвитку; відсутність сигналу в певних телекомунікаційних системах» [8].

На підставі аналізу контекстів БНК, в яких уживається лексема англ. *space*, а також спираючись на попередні лінгвокогнітивні дослідження її семантики в діахронічному вимірі [4, с. 141-146, 149-154] за допомогою методики лексичних концептів та когнітивних моделей В. Еванса [6; 7], видається можливим виокремити наступні лексичні концепти, які утворюють семантичну структуру англ. *space* на синхронічному рівні:

1. ОБМЕЖЕНІСТЬ: *Hayward then increased the home team's lead with two penalties in the space of five minutes;*
2. ОБ'ЄМ: *This scheme was suggested by the need to remove the partially rotten wooden floor, thus deepening the space available for subdivision;*
3. ПРОТЯЖНІСТЬ: *The theory also predicted that the average density of galaxies and similar objects should be constant both in space and time;*
4. БЕЗМЕЖНІСТЬ: *Three or four dropped into the darkness and choc ice wrappers, dead; a few fluttered aimlessly to rest around us; some took off into the vast space above.*

Великий тлумачний словник сучасної української мови надає наступне визначення укр. *простір*: «одна з основних об'єктивних форм існування матерії, яка характеризується протяжністю та обсягом; необмежена протяжність (в усіх вимірах та напрямках); вільний, великий обшир; площа чого-небудь на земній поверхні, територія; відсутність будь-яких обмежень, перешкод у чомусь, воля; абстрактна множина з аксіоматично заданою певною структурою, у якій розвивається та чи інша математична теорія» [1, с. 1170]. Математичне значення терміну «простір» також подається і в словнику англійської мови, в якому, на відміну від україномовного словника, воно виступає похідним від одного з основних значень терміну «space» («тривимірна протяжність»).

Аналогічно до попереднього випадку встановлюємо лексичні концепти укр. *простір*:

1. ПРОТЯЖНІСТЬ: *Те, що ми не звикли розглядати світ як чотиридимірний континуум, пояснюється тим фактом, що в дорелятивістській фізиці час відігравав у відношенні до координат простору окрему і більш незалежну роль;*
2. ОБМЕЖЕНІСТЬ: *Таким чином вдається не лише змістовно відновити хід подій у просторі індивідуального життя особистості, а й установити їхню емоційну значущість, насиченість смислом для особистості, сенс результуючих моментів у цих подіях;*
3. ПЛОЩИНА: *Поки блукав під дощем, йому весь час увиждався широкий, безмежний степ, випалений сонцем, і нашорошене клуб'я перекотиполя на всьому просторі;*
4. ОБ'ЄМ: *Відомості про положення нашого тіла в просторі, його позу, дають нам різноманітні відчуття, що йдуть переважно від внутрішніх органів, від м'язової системи й суглобів;*
5. БЕЗМЕЖНІСТЬ: *Перша перемога демократії – це відкриття вільного простору для дискусій на громадські теми з його необхідною передумовою – свободою слова, тобто свободою публікацій (...).*

Проаналізувавши та порівнявши семантичні структури англ. *space* та укр. *простір*, ми доходимо висновку, що, хоча сфери вживання англ. *space* кількісно переважають сфери вживання укр. *простір*, семантичні структури обох лексем не мають значних відмінностей. Це надає підстави припускати, що абстрактне поняття про простір у носіїв досліджуваних мов, хоч і не є цілковито ідентичним, суттєво не відрізняється. В уявленнях про простір, асоційованих з англ. *space* та укр. *простір*, ми можемо виділити такі спільні риси, як об'ємність, протяжність, обмеженість та необмеженість. Єдина відмінність полягає в тому, що для носіїв української мови також характерне своєрідне сприйняття простору як площини.

Перспективи подальших досліджень стосуються встановлення можливих подібностей і розбіжностей в осмисленні простору на підставі аналізу засобів вербалізації просторових

відношень в англійській та українській мовах, а також евентуально і в усіх інших мовах світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Жаботинская С. А. Модели репрезентации знаний в контексте различных школ когнитивной лингвистики: интегративный подход / С. А. Жаботинская // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2009(а). – № 848. – С. 3–10.
3. Корпус української мови [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mova.info/corpus.aspx> .
4. Кудрявцева Н. Лінгвістична відносність і проблеми перекладу філософської термінології: лінгвокогнітивний підхід. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – 460 с.
5. British National Corpus (BYU-BNC) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://corpus.byu.edu/bnc/> .
6. Evans V. How we conceptualise time: language, meaning and temporal cognition // Essays in arts and sciences. Issue theme: Time. – 2004. – Vol. XXXIII. – № 2. – P. 13–44.
7. Evans V. The meaning of time: polysemy, the lexicon and conceptual structure // Journal of Linguistics. – 2005. – Vol. 41. – P. 33–75.
8. Oxford Dictionaries: Dictionary, Thesaurus, & grammar help [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/space> .

Anastasiia Yarmoliuk,
Natalia Kudriavtseva

SEMANTIC STRUCTURE OF 'SPACE' IN ENGLISH AND UKRAINIAN

This research paper is dedicated to the issues of modern cognitive linguistics, with the study of conceptualization, i.e. subjective perception of basic cognitive domains of space, time, motion etc. by the speakers of various natural languages, being one of its major schools. The focus here is on the specific aspects of conceptualization of the 'space' domain, which, according to previous research, correlate with structural features of respective languages. The subject-matter of our research is the peculiar features of conceptualization of the 'space' domain by the native speakers of English and Ukrainian. Thus, the purpose of our investigation is the comparative analysis of Eng. space and Ukr. простір. To achieve this purpose, we set to analyze the definitions of both terms given in the Oxford Dictionary of English and the Comprehensive Dictionary of Modern Ukrainian respectively. Based on the language material sourced from the British National Corpus and the Corpus of the Ukrainian language, the lexical concepts in the semantic structures of these terms have been revealed by means of the lexical concepts and cognitive models methodology. The comparative analysis of the lexical concepts allows to identify more common, than distinct, semantic features of Eng. space and Ukr. простір. To the common features there refer such lexical concepts as DIMENSIONS, EXPANSION, FINITENESS and INFINITY. The difference has been found in the semantic structure of Ukr. простір, namely – the concept of PLANE, which is not peculiar to Eng. space. Based on the data obtained, the conclusion about general similarity in conceptualizations related to Eng. space and Ukr. простір, and the corresponding ideas of space as an abstract category has been drawn. The research perspectives in this field have been outlined.

Key words: semantic structure, cognitive domain, space, lexical concepts, cognitive models.

Анастасія Ярмолук,
Наталья Кудрявцева

СЕМАНТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА КАТЕГОРИИ ПРОСТРАНСТВА В АНГЛИЙСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена проблематике современной когнитивной лингвистики, одним из ведущих направлений которой является исследование концептуализаций, то есть субъективных представлений, присущих носителям различных естественных языков, в

базовых опытных доменах пространства, времени, движения и др. Объектом внимания в данной работе являются особенности концептуализаций в домене пространства, что, по выводам многочисленных предыдущих исследований, соотносится с соответствующими структурными особенностями естественных языков. Предметом нашего исследования является специфика концептуализации категории пространства носителями английского и украинского языков. Таким образом, целью нашего исследования является сравнительный анализ семантической структуры англ. *space* и укр. *простір*. Для достижения этой цели была поставлена задача сначала проанализировать словарные дефиниции англ. *space* и укр. *простір*, приведены в Оксфордском словаре английского языка и Большом толковом словаре украинского языка соответственно. На основе языкового материала Британского национального корпуса и Национального корпуса украинского языка путем применения методики лексических концептов и когнитивных моделей (ЛККМ) затем было выделено центральные лексические концепты, образующие семантические структуры данных терминов. Сравнительный анализ выявленных лексических концептов позволил выявить больше общих, чем отличительных особенностей в семантике англ. *space* и укр. *простір*. К общим чертам относятся выделенные нами лексические концепты **ОБЪЁМ**, **ПРОТЯЖЕННОСТЬ**, **ОГРАНИЧЕННОСТЬ** и **БЕСКОНЕЧНОСТЬ**. Отличие было обнаружено в семантической структуре укр. *простір*, а именно – концепт **ПЛОСКОСТЬ**, не присуще англ. *space*. На основе полученных данных был сделан вывод об общем сходстве в концептуализациях, ассоциированных с англ. *space* и укр. *простір* соответствующих представлениях о пространстве как абстрактную категорию. Определены перспективы дальнейших исследований в данном направлении.

Ключевые слова: семантическая структура, когнитивный домен, пространство, лексические концепты, когнитивные модели